

Toelichting op tegenpartijrisico in de jaarrekening van Europese banken

Elise Hesp, Bert-Jan Bout en Ralph ter Hoeven

SAMENVATTING In dit artikel wordt ingegaan op de kwaliteit van de toelichting over het op derivaten gelopen kredietrisico. In de kredietcrisis is nadrukkelijk gebleken dat dit kredietrisico, ook wel tegenpartijrisico genoemd, zeker niet verwaarloosbaar is. Bij de waardering van derivaten wordt met het kredietrisico rekening gehouden door aanpassingen op de reële waarde die met de termen 'credit valuation adjustments' en 'debit valuation adjustments' (CVA/DVA) worden aangeduid. In ons onderzoek worden achttien jaarrekeningen (boekjaar 2013) van Europese banken, verdeeld over zes landen, onderzocht. Met name wordt de *kwaliteit* van de toelichting op CVA/DVA onderzocht aan de hand van een zelf ontwikkelde disclosure-index bestaande uit relevant gebleken informatie-elementen. Verder worden beschrijvende statistieken gepresenteerd. Uit ons onderzoek blijkt dat de kwaliteit van de toelichting op CVA/DVA sterk varieert. De grotere banken in de onderzoekspopulatie blijken meer relevante informatie te geven in hun jaarrekening over CVA/DVA dan de relatief kleinere banken, hetgeen verklaard kan worden door de meer prominente rol die grootbanken innemen in het aangaan en tegensluiten van de derivatenposities.

RELEVANTIE VOOR DE PRAKTIJK In dit artikel wordt het toegenomen belang van het aspect kredietrisico bij de waardering van derivaten verduidelijkt. Tevens wordt inzicht gegeven in de kwaliteit van toelichting van dit kredietrisico en de invloed van hieruit voortvloeiende waarderingsaanpassingen in de jaarrekening van banken. Tevens worden best practices gegeven die steun kunnen bieden aan de verslaggevingspraktijk.

1 Inleiding

In *Het Jaar 2013 Verslagen* (MAB, december 2014) is aandacht besteed aan wat het effect van de eerste toepassing van IFRS 13 op de jaarrekening van banken in Europa is en of dit effect consistent is (Korf & Van der Lof, 2014). Onder meer is onderzocht wat is toegelicht over de *credit valuation adjustment* (CVA) en *debit valuation adjustment* (DVA). Dit zijn aanpassingen op de reële waarde van derivaten uit hoofde van het risico dat de ande-

re contractpartij (tegenpartij) zijn verplichtingen niet nakomt, ook wel tegenpartij- of kredietrisico¹ genoemd (zie verder paragraaf 2). Uit het onderzoek van Korf en Van der Lof (2014) blijkt dat met name voor derivaten meer consistentie bereikt is in de waardering van kredietrisico. Bovendien verschaffen de nieuwe toelichtingen meer informatie over de wijze waarop de reële waarde is bepaald. In dit artikel willen we voortbouwen op dit onderzoek en dieper ingaan op de kwaliteit van de toelichting over het kredietrisico ten aanzien van derivaten. In het artikel van Korf en Van der Lof (2014) besloeg de toelichting over het kredietrisico slechts een klein gedeelte van het onderzoek. In deze bijdrage zullen we dieper ingaan op de *kwaliteit* van de toelichting op CVA/DVA en wordt aan de hand van een disclosure-index onderzocht *welke* informatie-elementen Europese banken concreet toelichten.

De verslaggeving omtrent CVA/DVA staat in de belangstelling van veel organisaties. De Enhanced Disclosure Task Force (EDTF) publiceerde in oktober 2012 een rapport waarin zij de aanbeveling gaf om zowel een kwalitatieve als een kwantitatieve analyse te verstrekken van het tegenpartijkredietrisico dat een bank loopt op haar derivatentransacties (EDTF, 2012). Daarnaast besteedde de ECB in haar Asset Quality Review (AQR) in 2014 aandacht aan CVA/DVA (ECB, 2014).

De European Securities and Markets Authority (ESMA) heeft in november 2013 een rapport gepubliceerd waarin onderzoek is gedaan naar de mate van vergelijkbaarheid en kwaliteit van de toelichting over financiële instrumenten in de jaarrekening over 2012 van 39 grote Europese financiële instellingen (ESMA, 2013). Tevens heeft zij aanbevelingen gegeven om de transparantie van financiële informatie te vergroten. ESMA geeft aan dat ondanks het belang van het bepalen van de reële waarde van derivaten, minder dan een kwart van de financiële instellingen een kwalitatieve of kwantitatieve toelichting heeft verstrekt over de impact van CVA/DVA

op de reële waarde. Slechts enkele financiële instellingen hebben specifieke informatie over de gebruikte waarderingmethodologie en inputfactoren verstrekt. ESMA gelooft dat de invoering van IFRS 13 en de ontwikkeling van meer geavanceerde modellen om zowel het kredietrisico van de tegenpartij als het eigen kredietrisico te meten, tot een verbetering in de toelichting ten aanzien van de reële waarde berekening van derivaten zal leiden. In dit licht is het interessant om na te gaan wat banken daadwerkelijk hebben toegelicht in hun jaarrekening over 2013 omtrent CVA/DVA.

In deze bijdrage wordt allereerst ingegaan op het belang van CVA/DVA door een overzicht te schetsen van de ontwikkelingen in de markt en de bestaande regelgeving (paragraaf 2). Paragraaf 3 geeft een omschrijving van de groep banken waarvan de jaarrekeningen zijn onderzocht en zet de onderzoeksmethodiek uiteen. Vervolgens worden in paragraaf 4 de resultaten van het jaarrekeningenonderzoek onder de genoemde populatie gepresenteerd en voorzien van vermeldenswaardige en/of voorbeeldige jaarrekeninggedeeltes (best practices). Het artikel wordt afgesloten met een nabeschuiving inclusief enkele concluderende opmerkingen (paragraaf 5).

2 Ontwikkelingen in de markt en regelgeving

In de afgelopen jaren is het kredietrisico van marktpartijen een steeds grotere rol gaan spelen bij de waardering van derivaten. De gebleken kwetsbaarheid van banken gedurende de crisis en de daaropvolgende claims op derivatencontracten, zorgde ervoor dat het kredietrisico van marktpartijen fors toenam en benadrukte de noodzaak om het kredietrisico in het waarderingproces van derivaten mee te nemen. Om het kredietrisico te mitigeren is de regelgeving omtrent de afhandeling van derivatentransacties in de markt en de waardering van derivaten ingrijpend veranderd. Achtereenvolgens zullen we op deze twee aspecten ingaan.

2.1 Afhandeling derivatentransacties en uitwisseling onderpand

De manier waarop derivatentransacties afgewikkeld worden is de afgelopen jaren ingrijpend veranderd. De komst van EMIR (Europese Markt Infrastructuur Regulering) heeft grote gevolgen voor Europese banken. EMIR is een Europese verordening die geldt voor alle in de EU/EER gevestigde ondernemingen die derivatencontracten hebben afgesloten. EMIR bevat vooral nieuwe regels voor derivaten die onderhands (*Over The Counter*; OTC) worden verhandeld, maar ook zijn er enkele nieuwe regels voor beursgenoteerde derivaten. Er zijn bovendien specifieke regels voor financiële instellingen en voor ondernemingen met zeer grote OTC-derivatenportefeuilles. Voor deze partijen geldt bijvoorbeeld dat zij hun onderlinge OTC-derivatentransacties moeten afwikkelen ('clearen') via een zogenaamde Cen-

tral Clearing Counterparty (CCP). Hierdoor verleggen zij hun onderlinge kredietrisico naar deze centrale tegenpartij. De tussenkost van de CCP neemt dus het kredietrisico dat partijen op elkaar lopen weg en voorkomt dat het faillissement van één marktdeelnemer het faillissement van andere marktdeelnemers veroorzaakt. Bovendien moeten financiële instellingen en ondernemingen met zeer grote OTC-derivatenportefeuilles strikte richtlijnen volgen over het (vooraf) uitwisselen van onderpand voor hun onderlinge transacties. Tevens bepaalt EMIR dat de details van elke derivatentransactie gerapporteerd dienen te worden bij een Trade Repository. Dit geldt zowel voor beursgenoteerde derivaten-transacties als voor OTC-derivatentransacties. Een Trade Repository staat onder toezicht van ESMA en heeft tot doel de rapportages van de derivatentransacties centraal te verzamelen.

Een andere belangrijke ontwikkeling ten aanzien van derivatentransacties is de komst van de standaard Collateral Support Annex (CSA).² Deze is ontwikkeld door de International Swaps and Derivatives Association (ISDA) en beoogt de variëteit aan onderpandspecificaties te reduceren. Uit onderzoek van ISDA (2014) blijkt dat op maar liefst 90% van de OTC-derivaten onderpandovereenkomsten (vastgelegd in een CSA) van toepassing zijn (ISDA, 2014).

Het toenemende gebruik van CSAs en zogenaamde CCPs naast *master netting arrangements* zorgt ervoor dat het kredietrisico een kleinere rol zal spelen bij de waardering van derivaten, maar deze is wellicht nog steeds niet verwaarloosbaar.

2.2 Waardering derivaten inclusief tegenpartijrisico

De kredietcrisis heeft geleid tot de invoering van nieuwe regelgeving op het gebied van de waardering van derivaten. De waardering van zelfs de meest eenvoudige derivaten is complexer dan voor de kredietcrisis het geval was. Voor de kredietcrisis was het gebruikelijk dat kasstromen voortvloeiende uit derivaten nog met een enkele rentecurve contant werden gemaakt ten behoeve van de bepaling van de reële waarde. Na de financiële crisis wordt veelal gewerkt met meerdere rentecurves voor de bepaling van de reële waarde van de derivaten, waarbij dit met name geldt voor interest rate swaps (IRSs). Dit wordt vooral veroorzaakt doordat rentecurves die vóór de kredietcrisis nog (nagenoeg) gelijk liepen sinds de kredietcrisis (flink) uiteen zijn gaan lopen. In het kader van de veel voorkomende IRSs geldt dit met name voor het verschil tussen de Libor of Euribor-curve enerzijds (de gangbare rentebenchmarks in de contracten) en de EONIA-curve (de rentecurve die geldt voor het gestorte liquide onderpand) anderzijds, ook wel aangeduid met de term Euribor-OIS spread.³ Beide curves in zijn beginsel nodig om de

reële waarde van een IRS met onderpandverplichting te berekenen.

Een ander gevolg van de kredietcrisis is dat de kredietwaardigheid van de tegenpartij een grotere rol gaat spelen bij de waardering van derivaten. Naast de kredietwaardigheid van de tegenpartij is ook het *eigen* kredietrisico van groter belang geworden bij de waardering van derivaten. Deze elementen worden ook wel aangeduid als credit valuation adjustments (CVA) voor het tegenpartijkredietrisico⁴ en debit valuation adjustment (DVA) voor het eigen kredietrisico.⁵ Dat beide elementen opgenomen moeten worden in de waardering van derivaten is expliciet opgenomen in IFRS 13⁶; de standaard binnen IFRS die expliciet handelt over de waardering van posten tegen reële waarde. Aangezien IFRS direct van toepassing is op ons onderzoeksgebied, zullen wij in het volgende gedeelte van deze paragraaf eerst ingaan op waarderingsaspecten zoals die worden voorgeschreven door IFRS 13. Vervolgens zullen we kort de in de praktijk gangbare methodiek voor het waarderen van het tegenpartijrisico behandelen.

Waardering derivaten inclusief tegenpartijrisico (CVA/DVA) volgens IFRS

Derivaten dienen volgens IFRS op reële waarde te worden gewaardeerd (IAS 39.46/47). De reële waarde dient ten minste elke rapportageperiode bepaald te worden waarbij wijzigingen in de reële waarde van derivaten doorgaans in de winst-en-verliesrekening worden verwerkt.⁷ Een derivaat kan vanuit de optiek van de opsteller van de jaarrekening een positieve of negatieve reële waarde hebben en wordt respectievelijk als actief of verplichting verwerkt. In IFRS 13 staat de vraag centraal op welke wijze de reële waarde moet worden bepaald. Daarnaast is bepaald welke informatie over de reële waarde moet worden opgenomen in de toelichting. Eén van de doelen van de standaard is het verbeteren van de informatieverstreking over de wijze waarop de reële waarde is bepaald, zodat gebruikers in staat worden gesteld beter de kwaliteit en de mate van subjectiviteit van waarderingsmethodieken te beoordelen. IFRS 13 is niet alleen van toepassing op derivaten, maar in beginsel op alle activa en verplichtingen die op reële waarde moeten worden gewaardeerd hetzij in de balans hetzij als onderdeel van de toelichting op de balans. Wij richten ons in dit artikel op de toelichtingen over de waardering van derivaten, in het bijzonder ten aanzien van de CVA en DVA.

IFRS schrijft geen specifieke methode voor om te komen tot de reële waarde van een derivaat. Zo worden er in de praktijk verschillende benaderingen gebruikt om het effect van het kredietrisico op de reële waarde van derivaten in te schatten. De gebruikte waarderings-

technieken moeten wel passen bij de omstandigheden en consistent worden toegepast. Daarnaast moet maximaal gebruik worden gemaakt van in de markt waarneembare inputs. Het gebruik van niet waarneembare (*unobservable*) inputs moet tot een minimum beperkt worden (IFRS 13.61). Bij de bepaling van de reële waarde wordt een hiërarchie gehanteerd op drie niveaus. Een derivaat of ander actief of verplichting dat tegen reële waarde gewaardeerd wordt, wordt in niveau 1 opgenomen als het wordt verhandeld in een actieve markt. Voor veel derivaten geldt echter dat deze onderhands (*Over The Counter*) worden verhandeld. Daarom worden derivaten veelal in niveau 2 of 3 opgenomen. In de praktijk wordt niveau 2 gebruikt voor het merendeel van de derivaten. Er is dan sprake van significante waarneembare inputs voor de bepaling van de reële waarde. Een voorbeeld hiervan zijn in de markt observeerbare rentecurves die gebruikt worden voor de bepaling van de reële waarde van rentederivaten. Voor meer exotische derivaten⁸ wordt de reële waarde bepaald met behulp van waarderingsmodellen en -technieken waarbij sprake is van significante niet-waarneembare inputs (niveau 3).

Zo schijft IFRS 13.42 voor dat in de reële waarde van een verplichting het effect van het *non-performance*-risico wordt opgenomen. Het *non-performance*-risico omvat primair het effect van het eigen kredietrisico op de reële waarde van een verplichting.⁹ Dat het eigen kredietrisico meegenomen wordt in de waardering van derivaten volgt vanuit de gedachte dat het effect van de kredietwaardigheid van de bank ook door marktpartijen wordt meegenomen in de bepaling van de prijs waarvoor zij het derivaat als tegenpartij zullen willen verhandelen danwel afwikkelen (IFRS 13.IE31). Het leidt er in beginsel ook toe dat het derivaat bij beide partijen tegen dezelfde waarde op de balans staat (debit respectievelijk credit). En dat sluit aan op het conceptuele kader van het reële-waardebegrip dat immers niet entiteit-specifiek van aard is (IFRS 13.2).

Aangezien er geen methode voorgeschreven is om het effect van (eigen) kredietrisico op de reële waarde van derivaten te berekenen, zullen banken oordeelsvorming moeten toepassen bij het bepalen van de meest geschikte methode aan de hand van de bepalingen in IFRS 13. De complexiteit en oordeelsvorming die gemoeid gaan met het selecteren en het consistent toepassen van een methode, zorgt er wellicht voor dat banken in hun jaarrekening additionele toelichtingen geven ten behoeve van de gebruikers van de jaarrekening (zie verder het laatste gedeelte van deze deelparagraaf).

Hoewel in IFRS 13 geen specifieke toelichtingsvereisten zijn opgenomen ten aanzien van derivaten (inclusief CVA en DVA) moeten de gebruikte waarderings-

methoden en -technieken en inputfactoren voor de reële waarde waarderingen op basis van niveau 2 of 3 worden toegelicht (IFRS 13.92(d)). Ook moeten wijzigingen in de waarderingsmethoden en details over gebruikte significante niet-waarneembare inputs (voor niveau 3-waarderingen) in de jaarrekening worden toegelicht. Dit maakt het interessant te onderzoeken wat er wordt toegelicht in de jaarrekening van Europese banken omtrent CVA en DVA.

Methodieken voor de bepaling van het tegenpartijrisico (CVA/DVA)

Het bestek van dit artikel laat niet toe dat we uitgebreid ingaan op de wijze waarop CVA/DVA in de praktijk bepaald wordt. In deze deelparagraaf schetsen we derhalve de hoofdlijnen van de gebruikte methodieken.

Een probleem bij de bepaling van CVA (in dit geval het risico dat de tegenpartij van de bank niet aan zijn verplichtingen kan voldoen) is dat marktinformatie met betrekking tot kredietopslagen niet voorhanden hoeft te zijn. Bijvoorbeeld omdat kredietderivaten op naam van de tegenpartij niet in de markt verhandeld worden. Dan is er geen objectieve basis voor een kredietopslag waardoor deze inputfactor op basis van niet-objectieve factoren (derhalve als 'niveau 3') moet worden bepaald. Dit zal vaak het geval zijn bij derivaten die worden afgesloten met kleinere bedrijven.

De basis waarvan de meeste (groot)banken de CVA berekenen is op hoofdlijnen het product van de volgende drie parameters:

- (i) de kans dat de tegenpartij niet aan haar betalingsverplichtingen kan voldoen (ook wel aangeduid als de Probability of Default, PD); vermenigvuldigd met:
- (ii) de verwachte maximale blootstelling qua kredietrisico op de tegenpartij op het moment van wanbetaling (ook wel aangeduid als de Expected Positive Exposure, EPE); vermenigvuldigd met:
- (iii) het verwachte verlies bij wanbetaling (ook wel aangeduid als de Loss Given Default, LGD).¹⁰

Hoe aan deze methodologie verder invulling wordt gegeven verschilt van bank tot bank.

Zo is het schatten van de EPE een behoorlijke uitdaging. Er moet daarvoor een inschatting gemaakt worden van de reële waarde van het derivaat op het moment van wanbetaling. Daarvoor wordt vaak gebruik gemaakt van simulatietechnieken, zoals Monte-Carlo-simulaties. Bij de bepaling van de PD moet ingeschat worden hoe groot de kans is dat de tegenpartij niet aan haar betalingsverplichtingen kan voldoen. Dit kan gedaan worden aan de hand van marktinformatie of eigen informatie die verzameld is door de bank. Bij het bepalen van de LGD is een belangrijke

factor die meegenomen moet worden het effect van uitwinning van zekerheden (zoals onderpand). Indien sprake is van een bilaterale CSA, waarin wordt afgesproken dat de beide partijen betrokken in het derivatencontract dagelijks cash/obligaties als onderpand uitruilen, zal de CVA/DVA in het algemeen zeer beperkt of zelfs nihil zijn (doordat de LGD zeer beperkt of zelfs nihil is).

Om de DVA te berekenen wordt de PD van de bank zelf bepaald. De eigen PD wordt vermenigvuldigd met de verwachte (positieve) blootstelling van de tegenpartij op de bank. Vanuit de bank bezien kan dit worden aangeduid als de Expected Negative Exposure (ENE). De PD en ENE worden vervolgens vermenigvuldigd met het verwachte verlies bij wanbetaling (LGD) om te komen tot de DVA. Beide berekeningen worden uitgevoerd over de volledige levensduur van de blootstelling.

3 Opzet onderzoek en selectie onderzoekspopulatie

Dit onderzoek is gebaseerd op een selectie van de grootste Europese banken die op basis van IFRS rapporteren. Onze selectie van Europese banken hebben wij gebaseerd op een lijst van SNL¹¹ met daarin opgenomen de 100 grootste banken van de wereld, gemeten naar balanstotaal ultimo 2013. Uit deze lijst blijkt dat de Europese banken wat betreft grootte niet gelijkmatig over de lidstaten van de EU/EEG zijn verspreid. Gezien de exploratieve aard van het onderzoek is een zekere mate van internationale diversificatie gewenst. Daarbij is ook overwogen dat het voor de doelgroep van dit Nederlandstalige tijdschrift wenselijk is dat de grotere Nederlandse banken in het onderzoek worden betrokken. Daarom hebben we ervoor gekozen om het onderzoek te beperken tot banken uit zes landen: Verenigd Koninkrijk, Nederland, Duitsland, Frankrijk, Italië en Spanje. Voor elk van deze landen zijn op basis van de lijst van SNL de drie grootste banken, gemeten naar balanstotaal ultimo 2013, geselecteerd voor onze onderzoekspopulatie. Onze totale populatie bestaat derhalve uit 18 Europese banken. We verwijzen naar appendix 1 voor onderzoekspopulatie.¹²

In het onderzoek maken we tevens gebruik van een disclosure-index om de kwaliteit van de toelichting omtrent CVA/DVA te meten. We verwijzen naar appendix 2 voor een overzicht van de gebruikte disclosure-index. De disclosure-index hebben we als volgt samengesteld. Eerst hebben we de desbetreffende jaarrekeningen doorgenomen en hebben we voor elke bank vastgesteld welke informatie wordt toegelicht. Vervolgens hebben we alle toelichtingselementen die naar onze oordeelsvorming relevant zijn, opgenomen in de disclosure-in-

dex. Gedurende dit proces hebben we ‘best practices’ geïdentificeerd omtrent de CVA/DVA-toelichting die in paragraaf 4.2 zullen worden toegelicht.

4 Resultaten empirisch onderzoek en best practices

In paragraaf 4 presenteren wij de resultaten van ons empirisch onderzoek en wordt ingegaan op enkele vermeldenswaardige en/of ‘best practices’ in het kader van CVA/DVA. Alvorens in paragraaf 4.2 wordt ingegaan op welke informatie banken toelichten omtrent CVA/DVA, worden in de volgende subparagraaf eerst de beschrijvende statistieken uiteengezet.

4.1 Beschrijvende statistieken

De gemiddelde disclosure-index van de banken in de onderzoekspopulatie bedraagt 40%. Gemiddeld lichten de banken derhalve 40% toe van het totaal van de door ons relevant bevonden informatie-elementen. Een beperking die gelijk met deze uitkomst moet worden meegegeven is dat niet elk informatie-element relevant hoeft te zijn voor iedere bank die wij hebben onderzocht. Dat gezegd hebbende constateren wij dat er een grote mate van variatie is tussen de onderzochte banken. Met een minimum van 0% en een maximum van 90% is de conclusie naar onze mening gerechtvaardigd dat de kwaliteit van de toelichting op CVA/DVA tussen de onderzochte banken in hoge mate varieert. Uit tabel 1 komt naar voren dat de onderzochte banken over het algemeen niet veel toelichten over CVA/DVA. Twaalf van de achttien banken scoren immers onder de 50%, terwijl maar zes banken boven de 50% scoren. Geconstateerd kan worden dat er nog veel ruimte voor verbetering is.

Tabel 1 Onderverdeling disclosure-index (n = 18)

Disclosure-index tussen:	Aantal banken:
0%-25%	6
26%-50%	6
51%-75%	4
76%-100%	2
Totaal:	18

4.1.1 Effect van het land waarin de bank gevestigd is

In tabel 2 hebben we de kwaliteit van de verslaggeving van de onderzoekspopulatie onderverdeeld naar de verschillende landen. Uit tabel 2 blijkt dat banken die gevestigd zijn in het Verenigd Koninkrijk en Frankrijk het hoogste scoren op de disclosure-index. De andere landen volgen op respectabele afstand. Daarbij dient ook gezegd te worden dat er bij de Nederlandse banken ruimte voor verbetering is op het gebied van toelichting op CVA/DVA.

Tabel 2 Populatie onderverdeeld naar land (n = 18)

Land:	Gemiddelde:	Minimum:	Maximum:
Verenigd Koninkrijk	78%	70%	90%
Frankrijk	62%	50%	76%
Italië	29%	12%	41%
Duitsland	27%	24%	35%
Spanje	27%	0%	45%
Nederland	16%	0%	25%

4.1.2 Effect van grootte van banken

Verder is onderzocht of er een verband bestaat tussen de grootte van de bank en de kwaliteit van de toelichting over CVA/DVA. Hiertoe hebben wij de 18 onderzochte banken qua omvang, op basis van het balans-totaal ultimo 2013, verdeeld in twee groottecategorieën (subpopulatie I en II). De subpopulaties hebben wij zo gelijk mogelijk verdeeld qua aantallen, waarbij we aan subpopulatie I de 9 relatief grootste banken (qua balanstotaal) binnen de totale populatie hebben gealloceerd en aan subpopulatie II de resterende banken. De kenmerken van deze subpopulaties zijn weergegeven in tabel 3.

Tabel 3 Populatie onderverdeeld naar omvang balanstotaal (n = 18)

SUB:	Gemiddelde:	Mediaan:	Minimum:	Maximum:
Sub I (n = 9)	58%	59%	35%	90%
Sub II (n = 9)	22%	24%	0%	45%
Totaal:	40%	35%	0%	90%

Uit tabel 3 komt naar voren dat de disclosure-index van de relatief kleinere banken (Sub II) uiteenloopt van 0% tot 45% met een gemiddelde van 22%. De disclosure-index van de relatief grotere banken (Sub I) loopt daarentegen uiteen van 35% tot 90% met een gemiddelde van 58%. Hieruit blijkt dat grotere banken meer relevante informatie toelichten in hun jaarrekening over CVA/DVA dan relatief kleinere banken.

Indien vervolgens appendix 1 van dit onderzoek in de beschouwing wordt betrokken dan constateren we allereerst dat alle Franse banken en banken uit het Verenigd Koninkrijk tot subpopulatie I (grote banken) horen. Mede gezien het beperkte aantal banken per land menen wij dat aan de uitkomsten van tabel 2 niet te veel waarde moet worden gehecht als het gaat om uitspraken over de kwaliteit van verslaggeving per land. Aan het verband tussen de grootte van de bank en de scores op de index hechten we meer waarde. Uit Bout et al. (2010) bleek al dat de Europese grootbanken zich kenmerkten door een relatief groter aandeel derivaten

(ten opzichte van het balanstotaal) dan de kleinere banken. De grotere banken spelen wat dat betreft een prominenter rol in het aangaan en tegensluiten van de derivatenposities in de financiële markten. Verwacht mag dan worden dat aan waarderingsaspecten van derivaten zoals CVA en DVA meer aandacht wordt besteed in de jaarrekening van deze grootste categorie banken. En dat beeld wordt bevestigd door tabel 3.

4.2 Uitkomsten empirisch onderzoek en best practices

In paragraaf 4.1 is een overzicht geschetst van hoe het gesteld is met de algemene kwaliteit van de toelichting over CVA/DVA in de jaarrekening van Europese banken met daarbij een onderscheid naar de verschillende landen en de omvang van de banken die zijn opgenomen in de onderzoekspopulatie. In deze paragraaf wordt inzicht verschaft in *welke* informatie de banken opnemen in de toelichting. Hierbij worden de onderzoeksresultaten ingedeeld in de volgende drie categorieën: (i) algemene toelichting, (ii) kwantitatieve toelichting, en (iii) methodologie.

4.2.1 Algemene toelichting

Alle banken noemen CVA/DVA expliciet in hun jaarrekening. Veertien van de achttien banken geven een definitie of omschrijving van wat een CVA is en wat een DVA is. Acht banken lichten in hun jaarrekening toe dat als gevolg van IFRS 13, een CVA en een DVA toegepast moet worden.

4.2.2 Kwantitatieve toelichting

In tabel 4 wordt de verstrekte kwantitatieve informatie met betrekking tot CVA/DVA uiteengezet. Door een beperkt aantal banken (zes) is expliciet aangegeven wat de totale kwantitatieve CVA is. Hetzelfde geldt voor de DVA. Vier banken benoemen het kwantitatieve netto-effect van CVA/DVA. Dit wordt vooral gedaan door banken die CVA/DVA niet apart kwantitatief toelichten. Drie banken namen alleen een kwalitatieve toelichting op waarin werd genoemd dat het effect van CVA/DVA niet materieel of significant was. Van de achttien banken pasten er elf al in 2012 CVA/DVA toe. Van deze elf banken benoemen slechts drie het kwantitatieve verschil met voorgaand jaar. Drie banken geven een verklaring voor de verandering ten opzichte van voorgaand jaar en vier banken lichten toe wat de CVA/DVA was in 2012. Om de gebruiker van de jaarrekening inzicht te geven in de omstandigheden die hebben geleid tot aanpassing van de CVA/DVA ten opzichte van voorgaande jaren, is het van belang dat er een verklaring wordt gegeven voor de verandering. Hier is naar onze mening nog ruimte voor verbetering.

Opgemerkt wordt dat veel banken in hun jaarrekening de waardeveranderingen naar aanleiding van CVA/DVA noemen in de verklaring voor de verandering van het

Tabel 4 Analyse kwantitatieve toelichting banken

Aard van de verstrekte informatie:	n:
De totale CVA is toegelicht	6
De totale DVA is toegelicht	6
Het netto-effect van CVA/DVA is toegelicht	4
In geval dat een CVA/DVA al werd toegepast in 2012, is het verschil met voorgaand jaar kwantitatief toegelicht	3
In geval dat CVA/DVA al werd toegepast in 2012, is een verklaring gegeven voor de verandering t.o.v. 2012.	3
In geval dat CVA/DVA al in 2012 werd toegepast, is de CVA/DVA van 2012 weergegeven	4

resultaat. Dit kan een indicatie zijn dat de correcties voor kredietrisico een significante impact hebben op het resultaat. Wij hebben voor de banken die CVA/DVA kwantitatief toelichten, zowel de impact van CVA/DVA op de balans (tabel 5a) als de impact op de winst-en-verliesrekening (tabel 5b) geanalyseerd.¹³

Tabel 5a Analyse impact CVA/DVA op de balans

n = 6	Gemiddelde:	Minimum:	Maximum:
Balanstotaal	1.364.974	674.139	1.940.250
FV derivaten activa (% balanstotaal)	16%	6%	28%
CVA (% FV derivaten activa)	0,3%	0,1%	0,6%
FV derivaten passiva (% balanstotaal)	16%	7%	28%
DVA (% FV derivaten passiva)	0,1%	0,0%	0,2%

Uit tabel 5a blijkt dat voor deze groep banken de reële waarde (fair value; FV) van de derivaten aan de activazijde van de balans als percentage van het balanstotaal uiteenloopt van 6% tot 28% met een gemiddelde van 16%. De reële waarde van derivaten met een negatieve waarde als percentage van het balanstotaal loopt uiteen van 7% tot 28% met een gemiddelde van 16%. Hieruit blijkt dat de reële waarde van de derivatencontracten met een positieve waarde in lijn ligt met de derivatencontracten met een negatieve waarde voor de desbetreffende banken. Tevens wordt duidelijk dat het relatieve belang van de post derivaten ten opzichte van het balanstotaal verschilt tussen de banken. Maar voor alle zes banken geldt dat het qua omvang een significant onderdeel van de financiële positie vormt. De correctie voor het kredietrisico van tegenpartijen (CVA), uitgedrukt als percentage van de reële waarde van derivaten aan de activazijde, loopt uiteen van 0,1% tot 0,6% met een gemiddelde van 0,3%. De correctie voor het eigen kredietrisico (DVA), uitgedrukt als percentage van de reële waarde van derivaten aan de pas-

sivazijde, loopt daarentegen uiteen van 0,0% tot 0,2% met een gemiddelde van 0,1%. Hieruit blijkt dat de correctie die wordt toegepast voor het eigen kredietrisico relatief kleiner is dan de correctie voor het kredietrisico van tegenpartijen. Aangezien we hierboven hebben vastgesteld dat de reële waarde van derivaten aan de activazijde in lijn ligt met de reële waarde van derivaten aan de passivazijde, kan dit een indicatie zijn dat banken terughoudender zijn in het toepassen van een correctie voor hun eigen kredietrisico dan het kredietrisico van hun tegenpartijen. Dit kan komen doordat banken hun eigen kredietrisico onderschatten. Echter, de lagere correctie voor eigen kredietrisico kan ook simpelweg ontstaan doordat de kredietwaardigheid van de bank beter is dan de kredietwaardigheid van haar tegenpartijen. Dit is wellicht een interessante invalshoek voor vervolgonderzoek.

Uit tabel 5b blijkt dat de impact van het tegenpartijrisico uitgedrukt als percentage van het resultaat voor belastingen uiteenloopt van -19% tot 19% met een gemiddelde van -5%. Aangezien een CVA normaliter leidt tot een verlies in de winst-en-verliesrekening, oftewel een negatief effect heeft op het resultaat, is het opvallend dat het maximum een positief effect van maar liefst 19% is. Dit wordt verklaard doordat voor sommige banken de totale CVA met betrekking tot derivaten het afgelopen jaar is afgenomen.

De impact van het eigen kredietrisico van de bank, uitgedrukt als percentage van het resultaat voor belastingen, loopt uiteen van -5% tot 15%. Aangezien een DVA normaliter een positief effect heeft op het resultaat blijkt hieruit, net zoals bij de CVA, dat voor een aantal banken de totale correctie voor het eigen kredietrisico is afgenomen ten opzichte van het voorgaande jaar. Het afnemen van de CVA- en DVA-correcties in vergelijking met de correcties ten tijde van de balansdatum ultimo 2012 kan verschillende oorzaken hebben: (i) daling van het tegenpartijkredietrisico, respectievelijk eigen kredietrisico, (ii) de derivatenexposure is afgenomen ten opzichte van voorgaand jaar, en/of (iii) er wordt meer gebruik gemaakt van CSA's of *master netting agreements*.

Het netto-effect van CVA/DVA op het behaalde resultaat loopt uiteen van -11% tot +14%, met een gemid-

Figuur 1 Best practice kwantitatieve toelichting CVA/DVA. Barclays, Annual report 2013, p. 209

Fair value adjustments

Key balance sheet valuation adjustments that may be of interest from a financial statement user perspective are quantified below:

	2013 £m	2012 £m
Bid-offer valuation adjustments	(406)	(452)
Other exit adjustments	(208)	(294)
Uncollateralised derivative funding	(67)	(101)
Derivative credit valuation adjustments:		
- Monolines	(62)	(235)
- Other derivative credit valuation adjustments	(322)	(693)
Derivative debit valuation adjustments	310	442

delde effect van -1%. Hieruit concluderen wij dat de onderzochte banken aanzienlijk verschillen wat betreft de impact die CVA/DVA heeft op het resultaat voor belasting. Echter, de impact kan behoorlijk fors zijn en vanuit die optiek is het van belang dat de CVA en de DVA kwantitatief worden toegelicht. Dit stelt de gebruiker van de jaarrekening immers zelf in staat om een inschatting te maken van het effect en het belang van deze correcties. Een best practice die hieraan steun kan bieden is de kwantitatieve toelichting die Barclays in haar jaarrekening geeft omtrent CVA/DVA, zie figuur 1. Barclays licht duidelijk kwantitatief toe welke fair-value-aanpassingen worden gemaakt per balansdatum.

4.2.3 Methodologie

De aard van de verstrekte informatie in de jaarrekening met betrekking tot de toegepaste methodologie om CVA/DVA te berekenen wordt in tabel 6 uiteengezet. Twaalf banken geven expliciet aan welke methodologie zij toepassen om de CVA/DVA te berekenen. Zij maken allen gebruik van de drie benoemde parameters (PD, LGD en EPE/ENE). Niet alle twaalf banken lichten toe welke methoden en inputfactoren zij gebruikt hebben om deze parameters te bepalen. Zeven banken lichten in hun jaarrekening toe welke methoden en inputfactoren zijn gebruikt om de EPE/ENE te berekenen, dit gebeurt meestal met behulp van simulatietechnieken (het gebruik van Monte-Carlo simulaties wordt vaak specifiek genoemd). Vier banken lichten tevens toe dat er alternatieve methoden gebruikt worden om de EPE/ENE te benaderen in het geval dat simulatietechnieken niet beschikbaar zijn. Bijvoorbeeld voor bepaalde typen exotische derivaten¹⁴ die niet ondersteund worden door de huidige simulatietechnieken of voor derivaten die afgesloten worden in markten waar nog

Tabel 5b Analyse impact CVA/DVA op de winst-en-verliesrekening

n = 6	Gemiddelde:	Minimum:	Maximum:
Impact CVA (% resultaat voor belastingen)	-5%	-19%	19%
Impact DVA (% resultaat voor belastingen)	4%	-5%	15%
Impact netto-effect CVA/DVA (% resultaat voor belastingen)	-1%	-11%	14%
Resultaat voor belastingen (mln EUR)	2.736	-9.872	16.390

Tabel 6 Analyse toelichting toegepaste methodologie banken

Aard van de verstrekte informatie	n
De methodologie die is toegepast om CVA/DVA te berekenen is toegelicht	12
De methode / inputs die gebruikt zijn om de EE te berekenen zijn toegelicht (simulatietechnieken)	7
De methode / input die gebruikt zijn om de EE te berekenen als simulatietechnieken niet beschikbaar zijn, is toegelicht	4
De methode / inputs die gebruikt zijn om de PD te berekenen zijn toegelicht	9
De methode / inputs die gebruikt zijn om de LGD te berekenen zijn toegelicht	9
Er is een onderscheid gemaakt tussen de LGD van opkomende markten en ontwikkelde markten	1
Er is toegelicht dat er een aparte CVA/DVA wordt berekend voor elke tegenpartij	6
Er wordt een onderscheid gemaakt tussen monoline tegenpartijen en overige tegenpartijen m.b.t. CVA	3
Er is toegelicht dat het gebruik van kredietrisico-mitigerende maatregelen, zoals netting agreements en CSA's, in de berekening wordt meegenomen	12
Er is toegelicht of wrong-way risk in de berekening wordt meegenomen	8
Er is toegelicht welke 'tegenpartijen' niet zijn meegenomen in de berekening van de CVA, zoals bepaalde CCP's	2

geen simulatietechniek beschikbaar is. Negen banken lichten toe welke methoden en inputfactoren zijn gebruikt om de PD te berekenen. Daarnaast zijn er ook negen banken die toelichten welke methoden en inputfactoren zijn gebruikt om de LGD te berekenen. De PD en de LGD worden vaak afgeleid van de marktwaarden van kredietderivaten. HSBC maakt als enige bank een onderscheid tussen de PD van derivaten afgesloten in opkomende markten en de PD van derivaten afgesloten in ontwikkelde markten. HSBC past een LGD van 60% toe voor ontwikkelde markten en een LGD van 75% voor opkomende markten.

Twaalf banken lichten toe dat het gebruik van kredietrisico-mitigerende maatregelen, zoals master netting agreements en CSA's, meegenomen worden in de berekening van CVA/DVA. Acht banken lichten toe of *wrong-way risk* wordt meegenomen in de berekening van CVA/DVA. Er kunnen twee soorten *wrong-way risk* onderscheiden worden: specifiek *wrong-way risk* en algemeen *wrong-way risk*. Specifiek *wrong-way risk* ontstaat wanneer de exposure van de derivaten direct negatief gerelateerd is aan het kredietrisico van de tegenpartij. Algemeen *wrong-way risk* ontstaat wanneer er een significante correlatie is tussen bepaalde algemene marktfactoren en het kredietrisico van de tegenpartij. Over het algemeen geven banken aan dat de toegepaste methodologie geen rekening houdt met algemeen *wrong-way risk*.

Slechts twee banken lichten toe dat niet alle OTC-derivaten worden meegenomen in de berekening van CVA/DVA. Beide banken geven aan dat ze alle tegenpartijen, behalve bepaalde central clearing counterparties, meenemen in hun CVA/DVA-berekening.

Een praktisch voorbeeld van een best practice is de toelichting van HSBC op de door haar toegepaste metho-

dologie; zie figuur 2. HSBC maakt een duidelijk onderscheid tussen de verschillende parameters en de inputfactoren die gebruikt worden om de verschillende parameters te berekenen. Tevens maakt HSBC een helder onderscheid tussen de methodologie die toegepast wordt bij derivaten met onderpandverplichting en derivaten zonder onderpandverplichting. Derhalve hebben wij deze toelichting gekozen als best practice.

Onderscheid derivaten met en zonder onderpandverplichting

HSBC maakt een helder onderscheid tussen de methodologie die toegepast wordt bij derivaten met onderpandverplichting en derivaten zonder onderpandverplichting. Dit is van belang omdat bij de waardering van derivaten zonder onderpandverplichting vooral de funding fair value adjustment (FVA) van belang is in plaats van CVA/DVA. De reële waarde van deze derivaten wordt berekend door de verwachte toekomstige kastromen te verdisconteren tegen een benchmark rentepercentage zoals Libor of Euribor. De laatste jaren is er een discussie ontstaan of dit wel een juiste afspiegeling is van de kosten waartegen derivaten gefinancierd worden. Waarschijnlijker is dat de financieringskosten niet gelijk zijn aan de rentepercentages die banken elkaar in rekening brengen bij het uitlenen van geld. Derhalve zou beargumenteerd kunnen worden dat het toepassen van een 'funding valuation adjustment' (FVA) zorgt voor een betere benadering van de reële waarde. Er is nog veel onduidelijkheid over hoe de FVA bepaald zou moeten worden en hoe dit meegenomen zou moeten worden in berekening van de reële waarde. HSBC licht in haar jaarrekening duidelijk toe dat zij deze FVA-correctie nog niet toepast omdat er nog geen consensus is ontstaan over de manier waarop de kosten van financiering weerspiegeld moeten worden in de reële-waardeberekening van derivaten zonder onderpandverplichting. Dit zagen we bij meerdere banken terug.

Figuur 2 Best practice toelichting methodologie. HSBC, Annual report 2013, pp. 486/487**Credit valuation adjustment/debit valuation adjustment methodology**

HSBC calculates a separate credit valuation adjustment ('CVA') and debit valuation adjustment ('DVA') for each HSBC legal entity, and within each entity for each counterparty to which the entity has exposure. The calculation of the monoline credit valuation adjustment is described on page 208.

HSBC calculates the CVA by applying the probability of default ('PD') of the counterparty, conditional on the non-default of HSBC, to HSBC's expected positive exposure to the counterparty and multiplying the result by the loss expected in the event of default. Conversely, HSBC calculates the DVA by applying the PD of HSBC, conditional on the non-default of the counterparty, to the expected positive exposure of the counterparty to HSBC and multiplying by the loss expected in the event of default. Both calculations are performed over the life of the potential exposure.

For most products HSBC uses a simulation methodology to calculate the expected positive exposure to a counterparty. This incorporates a range of potential exposures across the portfolio of transactions with the counterparty over the life of the portfolio. The simulation methodology includes credit mitigants such as counterparty netting agreements and collateral agreements with the counterparty. A Standard loss given default ('LGD') assumption of 60% is generally adopted for developed market exposures, and 75% for emerging market exposures. Alternative loss given default assumptions may be adopted when both the nature of the exposure and the available data support this.

For certain types of exotic derivatives where the products are not currently supported by the simulation, or for derivative exposures in smaller trading locations where the simulation tool is not yet available, HSBC adopts alternative methodologies. These may involve mapping to the results for similar products from the simulation tool or, where the mapping approach is not appropriate, using a simplified methodology which generally follows the same principles as the simulation methodology. The calculation is applied at a trade level, with more limited recognition of credit mitigants such as netting or collateral agreements than is used in the simulation methodology.

The methodologies do not, in general, account for "wrong-way risk". Wrong-way risk arises when the underlying value of the derivative prior to any CVA is positively correlated to the probability of default by the counterparty. When there is significant wrong-way risk, a trade-specific approach is applied to reflect the wrong-way risk within the valuation.

With the exception of certain central clearing parties, HSBC includes all third-party counterparties in the CVA and DVA calculations and does not net these adjustments across Group entities. During the year, HSBC refined the methodologies used to calculate the CVA and DVA to more accurately reflect the impact of ratings downgrade triggers on credit mitigation. HSBC reviews and refines the CVA and DVA methodologies on an ongoing basis.

Valuation of uncollateralised derivatives

HSBC values uncollateralised derivatives by discounting expected future cash flows at a benchmark interest rate, typically Libor or its equivalent. This approach has historically been adopted across the industry, and has therefore been an appropriate basis for fair value. HSBC and other industry participants are currently considering whether this approach appropriately reflects the manner in which the derivatives are funded, which may occur at rates other than interbank offer rates. No consensus has yet emerged on how such funding should be reflected in the fair value measurement for uncollateralised derivatives. In the future, and possibly in 2014, HSBC may adopt a 'funding fair value adjustment' to reflect funding of uncollateralised derivatives at rates other than interbank offer rates.

Onderscheid CVA met betrekking tot monoline insurers en overige tegenpartijen

Drie banken in de onderzoekspopulatie maken een onderscheid tussen de CVA die wordt gemaakt ten aanzien van monoline tegenpartijen en de CVA die wordt gemaakt ten aanzien van overige tegenpartijen. Monoline insurers zijn ondernemingen die zich specialiseren in het bieden van bescherming ten aanzien van kredietrisico. Zij verstrekken een vergoeding in het geval dat de desbetreffende tegenpartij bepaalde vooraf vastgestelde verplichtingen niet nakomt. De bescherming wordt meestal gehouden in de vorm van derivaten zoals credit default swaps (CDS). In de jaarrekening van RBS wordt inzicht gegeven in de CVA die wordt ge-

maakt ten aanzien van monoline insurers en de CVA die wordt gemaakt ten aanzien van overige tegenpartijen. Dit is in figuur 3 weergegeven. Opvallend hierbij is dat de CVA die wordt toegepast voor derivaten afgesloten met monoline insurers de afgelopen jaren fors is gedaald in vergelijking met de CVA die berekend wordt voor de derivatencontracten met overige tegenpartijen. Dit kan grofweg door drie verschillende oorzaken verklaard worden: (i) daling van het kredietrisico van de monoline insurers, (ii) stijging van het gebruik van CSA's en netting agreements, en/of (iii) minder OTC-derivaten die worden afgesloten met deze tegenpartijen (daling exposure derivatencontracten). RBS geeft aan dat de daling van de CVA met betrek-

king tot monoline insurers komt door een daling van de exposure met deze tegenpartijen (oorzaak iii) en door lagere credit spreads (oorzaak i), oftewel een daling van het kredietrisico van de tegenpartij. Tijdens de financiële crisis werd er steeds meer een beroep gedaan op monoline insurers. Steeds meer partijen konden hun verplichtingen niet nakomen, wat resulteerde in enorme vorderingen op monoline insurers. De kredietwaardigheid van deze verzekeraars stond onder druk doordat er twijfel ontstond of zij hun contractuele verplichtingen wel na zouden kunnen komen. Dit resulteerde in verhoogde CVA's voor het kredietbeschermende derivaat (zoals een CDS).

4 Nabeschuwing

Uit de tabellen 5a/b spreekt wat ons betreft de relevantie van de toelichting omtrent CVA/DVA. De balansen van de zes banken die de CVA/DVA kwantitatief toelichten bestaan gemiddeld voor 16% uit derivatenposities. Deze posities beginnen over het algemeen met een lage of zelfs nihilwaarde maar door veranderingen van de onderliggende waarden (rentekoersen, valutakoersen, credit ratings, et cetera) zijn deze derivaten 'in the money' of 'out of the money' geraakt. Met andere woorden, voor de banken hebben deze derivaten een positieve of negatieve waarde gekregen, die dus uiteindelijk gemiddeld 16% van de bankbalansen beslaat van de in tabel 5a opgenomen banken. Dat het tegenpartijrisico vervolgens een significante invloed kan hebben op het resultaat zien we terug in tabel 5b met uitschieters van minus en plus 19%. Maar het risico voor de stabiliteit van de financiële markten van deze grote derivatenposities valt lastig af te leiden uit deze kwantitatieve gegevens.

Het gaat om de potentieel grote gevolgen mocht blijken dat een (systeemrelevante) tegenpartij *niet* aan zijn (onderpand)verplichtingen kan voldoen. De meeste derivaten zullen de banken uit hoofde van risicobeleid onmiddellijk tegensluiten met een andere partij, zoals de genoemde monoline-verzekeraars. Dit leidt tot spiegelbeeldige posities op de actief- en passiefzijde van de bankbalans op het moment dat de derivaten in waarde muteren. En die spiegelbeeldige posities zien we terug in tabel 5a. Het risico houdt in dat de bank zelf niet het geld krijgt van de tegenpartij terwijl hij wel gehouden is geld te betalen aan de tegenpartij van het tegengesloten derivatencontract. Het risico dus dat als een tegenpartij (zoals een grootbank) niet meer aan

Figuur 3 Onderscheid per tegenpartij. RBS, Annual report 2013, p. 414

	2013 £m	2012 £m	2011 £m
Credit valuation adjustments			
- monoline Insurers and credit derivative product companies (CDPC)	99	506	2,232
- other counterparties	1,667	2,308	2254
	1,766	2,814	4,486

zijn (onderpand)verplichting kan voldoen, het financiële systeem destabiliseert vanwege de grote onderlinge verwevenheid van de actoren binnen dit systeem. Bepaalde banken of verzekeraars zijn 'too big to fail' en worden niet voor niets in dit kader systeeminstellingen genoemd. Het algemene 'wrong way risk' zoals in de vorige paragraaf behandeld, houdt feitelijk rekening met deze verwevenheid en potentiële instabiliteit binnen en van het systeem.

De komst van EMIR, het toezicht van ESMA en de dataverzameling in de Trade Repositories (paragraaf 2.1) zijn voor het monitoren en het in de greep houden van de systeemstabiliteit welkome maatregelen. Maar ook op het niveau van de individuele banken dienen gebruikers van de jaarrekening het tegenpartijrisico dat de bank loopt te kunnen analyseren. Uit deze studie blijkt duidelijk dat de kwaliteit van de toelichting op dit belangrijke aspect in hoge mate varieert. We hopen dat dit artikel en met name de hierin opgenomen disclosure-index en de jaarrekeningvoorbeelden (best practices) zullen bijdragen aan het verhogen van de kwaliteit van de toelichting op CVA/DVA. Dit is volledig in lijn met de oproep van de in de inleiding genoemde organisaties. ■

Drs. E.Y. Hesp is werkzaam bij EY als accountant in de financiële sector.

Drs. J.L. Bout RA is werkzaam bij ING als expert op het gebied van accounting & regulatory eisen voor banken en universitair docent externe verslaggeving aan de Rijksuniversiteit Groningen.

Prof. dr. R.L. ter Hoeven RA is partner op het vaktechnisch centrum van Deloitte Accountants en hoogleraar externe verslaggeving aan de Rijksuniversiteit Groningen.

Noten

1 Vanaf nu spreken we over kredietrisico waaronder we zowel verstaan het tegenpartijkredietrisico (het risico dat de tegenpartij van de rapporterende entiteit zijn verplichtingen niet nakomt) als het eigen kredietrisico (het risico dat de rapporterende bank zelf niet aan zijn verplichtingen kan voldoen).

2 Een Collateral Support Annex (CSA) is een juridisch document waarin afspraken over uitwisseling van onderpand worden gemaakt tussen contractpartijen. Een CSA maakt onderdeel uit van een ISDA master agreement (een raamwerkcontract voor derivaten opgesteld door de International Swaps and Derivatives Association) die het mogelijk maakt dat twee of meerdere partijen onderlinge posities op netto-basis kunnen afrekenen.

3 De Euribor-OIS spread is het verschil tussen het percentage waartegen Europese banken aan elkaar geld uitleenen (Euribor) en de overnights 'risk-free' swap rate (EONIA) over een periode van drie maanden. De Euribor-OIS spread is een maatstaf van het vertrouwen dat banken in elkaar hebben en wordt beschouwd als een indica-

tor voor de gezondheid van de bancaire sector.

4 Een vorderingpositie wordt dan neerwaarts aangepast om het kredietrisico van de tegenpartij mee te nemen in de waardering.

5 Een schuldpositie wordt dan neerwaarts aangepast om het eigen kredietrisico mee te nemen in de waardering. Vandaar dat de term ook wel met 'debt valuation adjustment' wordt aangeduid.

6 In IAS 39 (de vorige verslaggevingsstandaard relevant voor de wijze waarop de waardering van derivaten wordt bepaald) was niet expliciet opgenomen dat de eigen kredietwaardigheid onderdeel uitmaakt van de waardering van derivaten.

7 Een uitzondering hierop vormen (bepaalde) derivaten die in een *hedge accounting*-relatie zijn aangewezen als hedging instrument.

8 Exotische derivaten zijn complexe derivaten met afwijkende contractspecificaties die over-the-counter verhandeld worden. Alle variabelen die bij normale derivaten gestandaardiseerd zijn, kunnen worden aangepast bij exotische derivaten zoals bijvoorbeeld het tijdstip van uitoefening of

de onderliggende waarden.

9 Daarnaast maakt het risico van niet-afwikkeling, oftewel het *settlement risk*, hier onderdeel van uit. Dit risico is in ons begrippenkader inbegrepen in de term kredietrisico.

10 Ook wel berekend door: één minus de Recovery Rate, RR.

11 SNL is een Amerikaanse onderneming die alle relevante corporate, financial, market en M&A data voor o.a. de bancaire sector en de financiële dienstverleningsindustrie verzamelt, standaardiseert en verspreidt, zie www.snl.com

12 De selectie van de onderzoekspopulatie komt overeen met Korf en Van der Lof (2014). De 16 banken die zij in hun sample hebben, zitten ook in ons sample. Tevens hebben wij twee extra banken onderzocht.

13 We verwijzen tevens naar appendix 1 waaruit blijkt dat van de zes banken die dit risico kwantitatief toelichten er vijf tot subpopulatie I (grootste banken) behoren.

14 Zie noot 8.

Literatuur

■ Bout, J.L., Hoeven, R.L. ter, & Langendijk, H.P.A.J. (2010). Fair-value-accounting, inactieve markten en procycliciteit, het jaar 2008 verslagen. *Maandblad voor Accountancy en Bedrijfseconomie*, 84(1-2), 5-24.

■ European Central Bank (ECB) (2014). *Eindverslag van de alomvattende beoordeling, samenvatting*. 26 oktober 2014. Geraadpleegd op <https://www.bankingsupervision.europa.eu/banking/comprehensive/html/index.en.html>.

■ Enhanced Disclosure Task Force (EDTF) (2012). *Enhancing the risk disclosures of banks, report of the Enhances Disclosure Task*

Force. 29 oktober 2012. Geraadpleegd op http://www.financialstabilityboard.org/2012/10/fsb-welcomes-report-of-the-enhanced-disclosure-task-force/?page_moved=1.

■ European Securities and Markets Authority (ESMA) (2013). *Review of accounting practices, comparability of IFRS financial statements of financial institutions in Europe*. 18 november 2013. Geraadpleegd op <http://www.esma.europa.eu/content/Review-Accounting-Practices-Comparability-IFRS-Financial-Statements-Financial-Institutions-E>.

■ International Accounting Standards Board (IASB) (2014a). *International Financial Reporting Standards: Consolidated without early application*. Londen: IFRS Foundation.

■ International Swaps and Derivatives Association (ISDA) (2014). *ISDA Margin Survey 2014*. Geraadpleegd op <http://www2.isda.org/functional-areas/research/surveys/margin-surveys/>.

■ Korf, D., & Lof, F.M. van der (2014). Fair value-waardering bij banken. Empirisch onderzoek naar de eerste toepassing van IFRS 13. *Maandblad voor Accountancy en Bedrijfseconomie*, 88(12), 530-542.

Appendix 1 Selectie onderzochte jaarrekeningen

Bank	Land	Subpopulatie I of II (I/II)	Opgenomen in 5a/5b (Ja/Nee)
HSBC Holdings	Verenigd Koninkrijk	I	Ja
BNP Paribas	Frankrijk	I	Nee
Credit Agricole Group	Frankrijk	I	Ja
Barclays	Verenigd Koninkrijk	I	Ja
Deutsche Bank	Duitsland	I	Nee
Société Générale	Frankrijk	I	Ja
Royal Bank of Scotland Group	Verenigd Koninkrijk	I	Ja
Banco Santander	Spanje	I	Nee
UniCredit	Italië	I	Nee
ING Groep	Nederland	II	Nee
Rabobank Group	Nederland	II	Ja
Intesa Sanpaolo	Italië	II	Nee
Banco Bilbao Vizcaya Argentaria	Spanje	II	Nee
Commerzbank	Duitsland	II	Nee
ABN Amro Group	Nederland	II	Nee
DZ Bank	Duitsland	II	Nee
La Caixa	Spanje	II	Nee
Cassa depositi e prestiti	Italië	II	Nee

Appendix 2 Disclosure-index

Nr.:	Aard van de verstrekte informatie:
1	Er is een definitie / omschrijving gegeven van een CVA
2	Er is een definitie / omschrijving gegeven van een DVA
3	Het is toegelicht dat als gevolg van IFRS 13, CVA/DVA toegepast moeten worden
4	De totale CVA is toegelicht
5	De totale DVA is toegelicht
6	Het netto effect van CVA/DVA is toegelicht
7	In geval dat een CVA/DVA als werd toegepast in 2012, is het verschil met voorgaand jaar kwantitatief toegelicht
8	In geval dat CVA/DVA al werd toegepast in 2012, is een verklaring gegeven voor de verandering t.o.v. 2012
9	In geval dat CVA/DVA al in 2012 werd toegepast, is de CVA/DVA van 2012 weergegeven
10	De methodologie die is toegepast om CVA/DVA te berekenen is toegelicht
11	De methode / inputs die gebruikt zijn om de EE te berekenen zijn toegelicht (simulatietechnieken)
12	De methode / inputs die gebruikt zijn om de EE te berekenen als simulatietechnieken niet beschikbaar zijn, is toegelicht
13	De methode / inputs die gebruikt zijn om de PD te berekenen zijn toegelicht
14	De methode / inputs die gebruikt zijn om de LGD te berekenen zijn toegelicht
15	Er is een onderscheid gemaakt tussen de LGD van emerging markets en developed markets
16	Er is toegelicht dat er een aparte CVA/DVA wordt berekend voor elke tegenpartij
17	Er wordt een onderscheid gemaakt tussen monoline (en CDPC) tegenpartijen en overige tegenpartijen m.b.t. CVA
18	Het is toegelicht dat het gebruik van kredietrisico mitigerende maatregelen, zoals netting agreements en CSA's, in de berekening wordt meegenomen
19	Het is toegelicht of wrong-way risk in de berekening wordt meegenomen
20	Het is toegelicht welke 'tegenpartijen' niet zijn meegenomen in de berekening van de CVA, zoals bepaalde CCP's